

КРИТИКА И ПРИКАЗИ

Studia Balkanica Bohemoslovace II, Brno 1976, str. 400.

ЧЕХОСЛОВАЧКИ БАЛКАНОЛОШКИ СТУДИИ II

Славстиката и балканистиката на одделни земји повеќе пати во разни трудови на непосреден начин и посветуваат извесно внимание и на македонската проблематика и изнесуваат интересни согледувања или податоци. На ваквите трудови, поради „општиот“ карактер, често пати нашата научна јавност не им обрнува поголемо внимание, што не е во наша корист.

Имајќи го предвид тоа, сметам за нужно да дадам кус приказ на горенамениот труд, кој е плод на реномираниот чехословачки Балканолошки центар во Брно и кој има големи заслуги за негување на македонистиката во странство. Покрај другото, во чехословачкиот Балканолошки центар се воспитал и израснал како научник и нашиот сонародник д-р Иван Доровски, кој објавил повеќе македолошки студии а е и редактор на наведениот труд.

Во наведениот зборник се објавени рефератите и соопштенијата изнесени на чехословачки балканолошки симпозиум, одржан во Брно на 28 и 29 мај 1974 год. На овој симпозиум имало гости од Белград и од други странски научни центри. Збор-

никот го издава Филозофскиот факултет на Универзитетот Ј. Е. Пуркиње во Брно.

Во првиот труд, Ф. Хејл, водечка личност на Балканолошкиот центар во Брно, зборува за балканолошките студии кај нив и општо и истакнува дека по војната акад. Б. Хавранек, меѓу првите почнал да го третира македонскиот јазик како самостоен словенски јазик, а истовремено тој го трасирал и патот на славистиката и балканистиката во Брно и општо. Следните четири труда на М. Рампорталова, И. Доровски, В. Флорец и Р. Вечерка даваат преглед на постигањата на чехословачката балканистика во областа на историјата, и лингвистиката и фолклорот. Овие автори, покрај другото, зборуваат и за дела кои се однесуваат и на македонската проблематика.

Л. Хавлик, во својот пообеман труд пишува за формирањето на балканските (пред се словенски) држави и народности во периодот од VII до XV век и изнесува низа интересни искажувања за разни прашања од оваа проблематика. Максдонците во повеќе случаи ги третира како посебна целина. Покрај друго-

ло, тој пишува дека турската окупација во Македонија "... создала предуслови за понатамошен автархиски — (независен) етнички развој на Македонските словени во противречност кон владеечките Турци". Сметам дека ова согледување за македонската посебност во турско време е оригинално и заслужува максимално внимание, проучување и проширување. Г. Г. Литаврин (Москва) се надоврзува на Хавлик и ги разгледува проучувањата и постигањата на советските историчари за образованието на ранословенските држави во VII — X век.

Третирањето на римска Дакија во делото на хуманистот Штефан Замоска го проучува Јан Бенеш. Тој укажува на богатството, податоци малку познати што ги содржи овој редок труд и прави повеќе интересни заклучоци. Со прашањето на историските извори се занимава и Павел Бенеш. Тој ја проучува т. н. Фредегарова хроника, пред сè, нејзината IV книга, како значаен извор за европскиот југоисток. Во неа има мноштво податоци за јужните Словени, за Кирило-Методијевата мисија во Моравија и за други прашања. Со проблематиката, нам поблиска, се занимава Вјера Хрохова во својот труд за словенското населување на Пелопонез. Таа изнесува повеќе конфронтации меѓу грчки, германски и други историчари и наведува на пр. дека според М. Васмер во Пелопонез има 429 словенски топоними. Проучувањето на оваа проблематика може да расветли и некои прашања од македонската историја.

Следејќи го редоследот на објавените трудови во зборников, доа-

ѓаме до излагањето на Ј. Цветлер за чешкото и словачкото учество во проучувањето на Законикот на цар Стефан Душан, нешто што е интересно и за нашите медијевисти. Чешките и словачките историчари, почнувајќи од П. Ј. Шафарик, Ф. Палацки и др., дале значаен придонес во проучувањето на содржината и во утврдувањето на ракописот на овој средновековен извор. За методологијата на компаративното проучување на балканските литератури во втората половина на XVIII и почетокот на XIX век пишува И. Доровски. Тој укажува на повеќе прашања од оваа област и тоа: Поврзаноста на литературата со националноослободителното движење, јазични стилови и др. Р. Пражак го разгледува односот на Јосеф Добровски спрема српската литература во Унгарија во XVIII и во почетокот на XIX век.

Како што е познато, балканскиот фолклор од почетокот на XIX век одигра значајна улога во запознавањето на широките маси во словенските и во другите земји со националноослободителното движење на балканските народи. На овие работи укажува излагањето на М. Черна. Тематски следува трудот на В. Флоренц: Народната култура и нејзиното место во националната преродба на Бугарите. Одрозот на ослободителната борба на балканските Словени во бугарската литература од XIX век го разгледува Ј. Кристинек, кој дава доста интересни согледувања. И. Хералдова проучува некои етнички и етнографски прашања за чешките колонии на Балканот¹⁾. За односот на Чесите спрема Бугарите во Браила во 60-те години на XIX век збо-

¹⁾ Овие и другите поодалечени трудови за нас, само кратко ги споменувам.

рува В. Бехинјова, а М. Крајчовиќ пишува за ставот на Романците спрема словенската идеја во ослободителните борби за време на австро-унгарскиот дуализам.

II. Нечас го разгледува накратко непроученото значајно прашање за чешкиот банкарски капитал на Балканот пред Првата светска војна. Од неговиот прилог и од други проучувања се гледа дека една од главните причини за големиот интерес на чешката јавност за Балканот, со тоа и за Македонија, биле значајните чешки стопански интереси во овие области. Ј. Панек укажува на интересирањето на чешкото село за балканските војни.

Во статијата „Балканското прашање во 1912 година“ Јосеф Колејка дава успешен преглед на односот на европските социјал-демократи спрема Првата балканска војна во текот на 1912 год. Од прегледот се гледа дека социјал-демократските партии прво биле против војната како човскоубивствен метод на решавање на споровите, а кога таа избувнала повеле борба против нејзиното евентуално прераснување во светска војна и се спротивставувале на виенското, петроградското, берлинското и др. замешување на Балканот. Кога било јасно дека балканските сојузници ќе победат над Турција повеќе истакнати социјал-демократски водачи позитивно се искажувале за војната и во тие оценки непосредно или посредно ја засегнувале и Македонија. Колејка за првпат толку опширно го разгледува односот на социјал-демократските водачи спрема Македонија од аспект на војната и открива најинтересни и пошироки согледувања. Еве некои од нив. Колејка пишува

дека според Ото Бауер „добивањето на Македонија од Бугарија и Србија значи и за оваа земја буржоаска револуција — нејзината 1798 или 1848 година“. Но и Бауер ја смета неа како „половична“ револуција од која може да оди кон „цела револуција“. К. Каутски не гледал така оптимистички на „ослободителните“ резултати од војната за Македонија и целосно бил повоздржлив.

Колејка понатаму укажува на тоа дека В. И. Ленин ја презел наведената оценка на О. Бауер, но ја обусловил со повеќе забелешки, критикувајќи ги буржоаските автори зашто го истакнувале „народното ослободување“ а го замолчувале „стопанското ослободување“ кое требаше да се оствари. Некои оценки едностранчиво и тендециозно се злоупотребувани од некои денешни историчари. И од тој аспект покомплетното излагање на Колејка има пошироко значење. Тој пишува: „Ленин не сакал да тврди дека балканската војна веќе во тогашната етапа (во ноември 1912 год.) извршила стопанско ослободување на македонските селани, и заради сигурност го употребува условниот начин“. Значи, позитивно ја оценувал но условно. Ленин пишувал: „Полното ослободување од великопоседниците и апсолутизмот би донесло народно ослободување и полно самоопределување на народите. И обратно, ако народите и понатаму бидат угнетувани од големопоседниците и балканските монарси, ќе продолжи во таа или онаа мера и националното угнетување“. Ленин давал предност „Македонија да биде ослободена со револуција“. Условното Лениново искажување и потребата да се утврди вистината, налагаат да се направи

аргументирана оценка (поткрепена со факти и аргументи) и да се види што сè се направило за време на реформите (за кои Ленин позитивно се искажувал) во Македонија до 1912 год. и што направиле балканските буржоаски режими до 1940 година. Така ќе се мине од теоретизирање на фактичко утврдување на историската стварност, од што ќе произлезат и адекватни теоретски согледувања. Значи ставот на европските социјал-демократски партии спрема Првата (некои ја мешаат и Втората) балканска војна спрема Македонија не е целосно проучен и не е така едноставен и прост како што го третираат некои историчари погрешно. Тоа е значајно прашање кое целосно треба да се разјасни.

Во продолжение следуваат неколку трудови од областа на книжевноста и лингвистиката. О. Сироватка дава компаративна студија за чешката и словенечката фолклорна балада. М. Квапил прави преглед на главните тонови на денешната албанска книжевност во Југославија. Во соопштението, Животот против смртта В. Кудјелка накратко зборува за придонесот на југословенската литература во борбата против фашизмот и неговите следбеници. Б. Бенеш дава прилог во проучувањето на улогата на литературата и фолклорот во сегашноста кај балканските и западните Словени.

Во пообемниот труд, Протобугарско-словенскиот билингвизам во фонолошкиот систем на бугарскиот јазик, В. Шаур, продолжувајќи го проучувањето на Б. Хавранен од 1932 год. прави преглед на развојот „на носовите и ерови гласови во дијалектите на бугарскиот и македон-

скиот јазик“ и дава интересни заклучоци. За корените на хрватската редакција на црквено словенскиот јазик пишува Р. Вечерка. З. Виток дава еден прилог за проучувањето на ономотологијата и структурата на јазиците на југоисточна Европа. Нашиот сонародник Н. Робовски ја запознава чехословачката јавност со првиот македонски буквар, „Абедарот“ издаден во Грција во 1925 год. Секако тоа е мошне позитивна работа.

Р. Брацова нè информира за некои резултати од истражувањето на српскохрватските дијалекти. Словачкиот македонолог М. Одран расветлува некои прашања за турско-татарската топонимастика во јужнословенските земји, со тоа и во Македонија. Последниот труд од овој зборник му е посветен на билингвизмот на чешките колонисти во романскиот Банат.

Од изложеното се гледа дека тематиката на наведените трудови е мошне разновидна. Од тоа и од други искуства може да се рече дека такви симпозиуми или зборници со разновидна тематика во пошироки временски рамки се мошне успешни поради тоа што трудовите содржат повеќе нови согледувања и факти. Може и кај нас (во СРМ) да се примени ова искуство. За нас е посебно значајно што во повеќе наведени трудови на непосреден или посреден начин е разгледувана и македонската проблематика и тоа без да се меша со бугарската, грчката и српската. Уште позначајно е што се изнесени и нови согледувања за македонската посебност. Од тие и од други аспекти зборникот заслужува да биде примен со поздравување од нашата научна јавност.

На крајот нека ми биде дозволено да изнесам најдобронамерно и некои забелешки. Имајќи ги предвид објавените трудови се гледа дека чехословачките слависти на некои балкански земји им обрнуваат поголемо внимание а на други помало и покрај тоа што кај вториве („запоставените“) има повеќе непроучени проблеми. Веруваме дека нема да биде така и во иднина. Добро е што трудовите во зборникот се објавени во групи по научни области и хронолошки, но тоа не е сторено доследно. Можело да се оствари подобро групирање. Би било добро

зборникот да имал географски и други регистри, нешто кое ретко недостасува на книги, издавани во земји како што е Чехословачка. Добро е што нема, речиси никакви печатни грешки, но не е во ред тоа што во некои примероци недостасуваат страници (на пр. 175-176 во мојот примерок). Без оглед на тоа, смеат дека зборникот дава значаен придонес во развојот на чехословачката балканистика и општо, и очекуваме дека по него ќе следат и други книги.

Д-р Ристо Поплазаров

КОН ЕДИЦИЈАТА ДОКУМЕНТИ „ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА ВО НОБ“

Егејска Македонија во НОБ 1944 -- 1945, том I,

Архив на Македонија, Скопје 1971, стр. 557,

под редакција на Р. Кирјазовски, В. Пејов и Т. Симовски;

Егејска Македонија во НОБ 1945, том II,

Архив на Македонија, Скопје 1973, стр. 742,

под редакција на Р. Кирјазовски и Т. Симовски;

Егејска Македонија во НОБ 1946, том III,

Архив на Македонија, Скопје 1976, стр. 479,

под редакција на Р. Кирјазовски и Т. Симовски.

Со оглед на фактот дека југословенската историографија не им се беше посветила така исцрпно на документите за учеството на Македонците од егејскиот дел на Маке-

донија како во текот на Народноослободителната борба во Втората светска војна така и во Граѓанската војна во Грција, чија обработка е значајна не само како потреба за расветлување и запознавање на неодамнешното минато на нашиот народ од овој дел на Македонија, туку и како потреба за решавањето на бројните и сè уште мошне актуелни теми врзани со тоа минато, едицијата „Егејска Македонија во НОБ“ претставува сериозен чекор и крупен придонес во таа насока.

Поради постојаниот жив интерес на науката и широката јавност и согледувајќи ја научната, културната, политичката и општествената потреба од расветлувањето на ова блиско сè уште недоволно обработено минато на нашиот народ од егејскиот дел на Македонија, Архивот на Македонија се определи за издавањето на оваа едиција документи уште во 1971 година, кога излезе и првиот